

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของผู้ประกอบการ
กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก

An Assessment of Social Returns on Investment of Ban Wat Bot Bamboo
Weaving Handicraft Group Entrepreneur in Phisanulok Province

ต่อศักดิ์ โกษาวัง คงศักดิ์ ต้อยสืบ และ พรพิมล อริยะวงษ์*

Torsak Kosawang, Khongsak Tuisuep and Pornpimon Ariyawong*

คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ลำปาง จ.ลำปาง 52100

Faculty of Business Administration and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna Lampang,

Lampang 52100, Thailand

*Corresponding author: E-mail: Pathadecha_p@hotmail.com

(Received: September 12, 2025; Revised: December 15, 2025; Accepted: March 16, 2026)

Abstract: This study aims to elucidate Indigenous wisdom in bamboo weaving handicraft and to analyze the challenges to sustainable development, while also assessing the Social Return on Investment (SROI) derived from capacity-building initiatives for bamboo weaving handicraft entrepreneurs in Ban Wat Bot, Wat Bot District, Phitsanulok Province. Data were collected from 16 key informants, comprising (1) members of the bamboo weaving handicraft group and (2) project academics and stakeholders related to bamboo weaving handicrafts, selected through purposive sampling. In-depth interviews and focus group discussions were employed as research instruments. The findings reveal that the group possesses rich Indigenous wisdom in producing traditional bamboo products—such as chalom containers, fans, and baskets—characterized by long-inherited two-strand and three-strand weaving patterns. Nevertheless, a significant challenge lies in adapting to modern market demands. Consequently, the group has developed new designs and patterns that preserve community identity while adding value and meeting contemporary consumer preferences without compromising cultural integrity. Furthermore, the calculated SROI value of 3.02 indicates that for every investment of one Baht, the project generates a social return of 3.02 Baht, reflecting the strong value-for-money and the social worthiness of the project.

Keywords: Social Return on Investment (SROI), bamboo weaving handicraft, local wisdom, sustainable development, Wat Bot

บทคัดย่อ: การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานและวิเคราะห์ความท้าทายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) จากการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 16 คน ประกอบด้วย 1) สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ และ 2) นักวิชาการโครงการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยเป็นเครื่องมือวิจัย ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มมีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตเครื่องจักสานดั้งเดิม อาทิ ชะลอม พัด ตะกร้า ด้วยลวดลายสองและลายสามที่สืบทอดมายาวนาน อย่างไรก็ตาม ความท้าทายสำคัญคือการปรับตัวเข้าสู่ตลาดสมัยใหม่ กลุ่มจึงพัฒนารูปแบบและลวดลายใหม่ที่ยังคงอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและตอบสนองความ

ต้องการผู้บริโภคใหม่โดยไม่สูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ การประเมิน SROI มีค่า 3.02 หมายความว่า การลงทุน 1 บาท สร้างผลตอบแทนทางสังคม 3.02 บาท สะท้อนความคุ้มค่าของการลงทุนในโครงการดังกล่าว

คำสำคัญ: การประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาที่ยั่งยืน วัตถุประสงค์

คำนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและส่งเสริมผู้ประกอบการขนาดเล็กได้รับความสนใจกว้างขวาง องค์การสหประชาชาติกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เป้าหมายที่ 8 มุ่งส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจแบบครอบคลุม การจ้างงานที่มีคุณค่า และเพิ่มผลิตภาพอย่างยั่งยืน (Panyamee, 2024; Seangyai and Wisutthirattanakun, 2021) ผู้ประกอบการชุมชนและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นจึงมีบทบาทเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคมและดำรงทุนทางวัฒนธรรมควบคู่การพัฒนาเศรษฐกิจ (Chaichana, 2024) ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บูรณาการผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมท้องถิ่นเป็นกลไกยกระดับเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ ซึ่งมีศักยภาพด้านอัตลักษณ์วัฒนธรรม ความยั่งยืนของทรัพยากร และการสร้างมูลค่าเพิ่มในตลาด (Suktam et al., 2023)

ประเทศไทยมีนโยบายที่สอดคล้อง อาทิ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ที่เน้นสร้างความเข้มแข็งชุมชนและพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) มุ่งยกระดับคุณภาพและสร้างตราสินค้าที่มีเอกลักษณ์ Dararuang (2021) พบว่าการบูรณาการแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนกับการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการสร้างผลกระทบเชิงบวกระยะยาว ด้านเพิ่มรายได้ สร้างงาน และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนโยบาย Thailand 4.0 มุ่งยกระดับขีดความสามารถผู้ประกอบการให้แข่งขันในยุคดิจิทัลผ่านการบูรณาการเทคโนโลยี นวัตกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น (Plongoon et al., 2025) สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) รายงานว่า

วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2566 จำนวน 6,317,181 ล้านบาท (Office of Small and Medium Enterprises Promotion, 2024) และการศึกษา 2020 Asia Pacific SMB Digital Maturity Study ระบุว่าผู้ประกอบการที่พร้อมด้านดิจิทัลมีรายได้และผลผลิตเพิ่มขึ้น 50% เมื่อเทียบกับผู้ประกอบการที่ยังไม่ได้ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Cisco Systems and International Data Corporation, 2020) แม้นโยบายภาครัฐมีความชัดเจน แต่การแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติระดับชุมชนยังเป็นข้อจำกัดสำคัญ ความพร้อมด้านดิจิทัลเป็นปัจจัยกำหนดความสามารถแข่งขันในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล แต่ผู้ประกอบการหัตถกรรมในชนบทส่วนใหญ่ยังขาดทักษะ เทคโนโลยี และองค์ความรู้ด้านการตลาด การออกแบบผลิตภัณฑ์ และการสร้างแบรนด์อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ไม่สามารถเชื่อมโยงเข้าสู่ห่วงโซ่มูลค่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก มีทุนทางวัฒนธรรมและความเชี่ยวชาญในการผลิตผลิตภัณฑ์จักสานแบบดั้งเดิม อาทิ ตะกร้า กระบุง และพัด มีอัตลักษณ์จากลวดลายพื้นถิ่น ได้แก่ ลายสองและลายสามที่สะท้อนเอกลักษณ์วัฒนธรรมชุมชน (Bunprakob et al., 2024) อย่างไรก็ตาม กลุ่มเผชิญข้อจำกัดในบริบทเศรษฐกิจดิจิทัล โดยการดำเนินงานยังพึ่งพาประสบการณ์การผลิตและวิธีการตลาดแบบดั้งเดิมเป็นหลักขาดการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในกระบวนการการตลาด ส่งผลให้การสร้างมูลค่าเพิ่มและขยายตลาดมีข้อจำกัด (Sivapitak and Thipbharos, 2021) นอกจากนี้ การขาดการประเมินผลกระทบโครงการที่ครอบคลุมทุกมิติ โดยเฉพาะการประเมินผลตอบแทนทางสังคม

จากการลงทุน (SROI) ซึ่งเป็นเครื่องมือการวัดผลที่ครอบคลุมมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผ่านการแปลงคุณค่าทางสังคมเป็นมูลค่าทางการเงิน ทำให้การบริหารจัดการโครงการขาดประสิทธิภาพและความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Nicholls *et al.*, 2009)

ด้วยเหตุนี้ การถอดหมูปัญญาที่ตถกรรมจักสานและวิเคราะห์ความท้าทายเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งการประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) ของการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้ประกอบการจักสานไม้ไผ่ชุมชนบ้านวัดโบสถ์เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษานี้ดำเนินการภายใต้การรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา RMUTL-IRB เลขที่ใบรับรอง RMUTL-IRB 071/2023 โดยเป็นการวิจัยเชิงประเมินผล (evaluation research) มุ่งวิเคราะห์กระบวนการและผลลัพธ์ของการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการกับสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ นักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ โดยใช้เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสังเกตการณ์การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อย พื้นที่วิจัยคือ ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการสืบตอดภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่มาอย่างยาวนานและมีอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น (Bunprakob *et al.*, 2024) อีกทั้งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีความพร้อมในการให้ความร่วมมือ มีข้อมูลเชิงลึกที่มีคุณค่าทางวิชาการ และสามารถนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน การดำเนินการ

วิจัยครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2565 ถึง 30 กันยายน 2566

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้แบ่งกลุ่มประชากรที่ใช้สำหรับการศึกษาเป็น 2 กลุ่ม รวมจำนวน 16 คน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ ประกอบด้วย ผู้นำกลุ่มจำนวน 1 คน และสมาชิกกลุ่ม จำนวน 9 คน รวมทั้งสิ้น 10 คน การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยกำหนดเกณฑ์ให้เป็นสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์มาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี เพื่อให้มั่นใจว่าผู้ให้ข้อมูลมีประสบการณ์ตรงและมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อบริบทการดำเนินงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์

2. กลุ่มนักวิชาการโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ จำนวน 6 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ด้านการพัฒนาหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่อย่างน้อย 1 ปีขึ้นไป โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview schedule) ร่วมกับเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยลักษณะข้อคำถามเป็นแบบปลายเปิด ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้นำและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ ประเด็นคำถามครอบคลุมข้อมูลส่วนตัว บริบทของชุมชนองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสาน ระดับรายได้ ความต้องการของชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่ม ตลอดจนสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาใช้เพื่อถอดบทเรียนภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสาน วิเคราะห์ความท้าทายที่มีต่อการพัฒนา และประกอบการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

2. แบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย (focus group discussion form) ร่วมกับเทคนิคการสนทนากลุ่มย่อย ใช้ในการเก็บข้อมูลจากนักวิชาการโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ โดยมุ่งอภิปรายในประเด็นสถานการณ์ปัจจุบันของหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ แนวโน้มและความท้าทายต่อการพัฒนาชุมชน ตลอดจนสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มย่อยถูกนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกต่อบริบทการพัฒนาและสนับสนุนการวิเคราะห์ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานและแนวทางเผชิญความท้าทายเพื่อเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทความทางวิชาการ และเอกสารรายงานต่าง ๆ ของกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ รวมถึงข้อมูลด้านมูลค่าทางการเงินที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์และประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ จำนวน 10 คน ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2566 โดยประเด็นคำถามครอบคลุมข้อมูลส่วนบุคคลบริบทชุมชน องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานระดับรายได้ ความต้องการของชุมชนสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของกลุ่ม จากนั้นดำเนินการสนทนากลุ่มย่อยกับนักวิชาการโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ จำนวน 6 คน ในช่วงเวลาเดียวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันของหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ ความท้าทายต่อการพัฒนาชุมชน และบริบทด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ขั้นตอนที่ 3 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ ข้อมูลสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ และนำผลลัพธ์ที่ได้ไปใช้ในการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

ขั้นตอนที่ 4 สรุปและอภิปรายผลการศึกษาที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ เพื่อประยุกต์ใช้ผลการวิจัยในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน โดยเกณฑ์การคำนวณ แปลความหมายได้ (Reupert *et al.*, 2025) ดังนี้

$$SROI = \frac{\text{ผลตอบแทนสุทธิ}}{\text{ต้นทุนสุทธิ}}$$

$SROI < 1.00$ หมายถึง ผลลัพธ์ของโครงการก่อให้เกิดผลตอบแทนทางสังคมที่น้อยกว่ามูลค่าลงทุนตั้งต้น ผลประกอบการขาดทุน ควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงในจุดบกพร่อง

$SROI = 1.00$ หมายถึง ผลลัพธ์ของโครงการไม่ก่อให้เกิดผลตอบแทนทางสังคมจากมูลค่าลงทุนตั้งต้น ผลประกอบการไม่ขาดทุนและไม่เกิดผลกำไร ควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงเพื่อส่งผลกระทบต่อสังคมชุมชนมากขึ้น

$SROI > 1.00$ หมายถึง ผลลัพธ์ของโครงการก่อให้เกิดผลตอบแทนทางสังคมที่มากกว่ามูลค่าลงทุนตั้งต้น ผลประกอบการได้ผลกำไร ควรรักษาจุดแข็งไว้และหาแนวทางพัฒนาต่อยอดให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ผลการศึกษา

ชุมชนบ้านวัดโบสถ์มีรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน โดยภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสำคัญที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลังผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการ

ถ่ายทอดภายในชุมชน องค์ความรู้ดังกล่าวเป็นผลจากการสั่งสมประสบการณ์และการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่อย่างยาวนาน หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ของชุมชนบ้านวัดโบสถ์จึงมีบทบาทในหลายมิติ นอกจากตอบสนองการใช้สอยในชีวิตประจำวันแล้ว ยังเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ช่วยสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ขณะเดียวกันการรวมกลุ่มประกอบกิจกรรมจักสานยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ความร่วมมือ และความเอื้ออาทรระหว่างสมาชิกในชุมชน อีกทั้งทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาและสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไปในสังคม

1. ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานและความท้าทายเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.1.1 รากฐานองค์ความรู้และภูมิปัญญา

หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดจากบรรพบุรุษผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติจริง โดยอาศัยการถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในชุมชน องค์ความรู้ดังกล่าวครอบคลุมตั้งแต่การคัดเลือกชนิดไม้ไผ่ที่เหมาะสม การเตรียมและแปรรูปวัตถุดิบเทคนิคการผ่าและการเหลา ตลอดจนวิธีการจักสานที่คำนึงถึงความแข็งแรง ความทนทาน และการใช้งานของผลิตภัณฑ์ กระบวนการแปรรูปไม้ไผ่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันสะท้อนวิถีชีวิตและความเชี่ยวชาญในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า สอดคล้องกับแนวคิดการพึ่งพาตนเองและการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์พบว่า ปัจจุบันตำบลวัดโบสถ์มีกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพจักสานไม้ไผ่จำนวน 4 กลุ่มหลัก ซึ่งมีลักษณะผลิตภัณฑ์และรูปแบบการผลิตใกล้เคียงกัน โดยแตกต่างกันในระดับความประณีตและรายละเอียดของงานฝีมือ ทั้งนี้ กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ถือเป็นศูนย์กลางของภูมิปัญญาดังกล่าว โดยสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุช่วงอายุประมาณ 55–90 ปี และมีประสบการณ์ด้านงานจักสานยาวนานมากกว่า 20 ปี สะท้อนถึงความ

เชี่ยวชาญ ความละเอียดอ่อน และทักษะเชิงช่างที่สั่งสมจากการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องอันเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าสำหรับการพัฒนาและการสืบทอดหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ของชุมชนในอนาคต

1.1.2 ผลกระทบและอัตลักษณ์ทางศิลปะ

ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มบ้านวัดโบสถ์มีความหลากหลายตามบริบทการใช้งาน ครอบคลุมทั้งเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ตะกร้า กระจาด ตะแกรง หมวก พัด และชะลอม ตลอดจนเครื่องมือที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา อาทิ กระบุงหาบเหรียญโปรยทานซึ่งสะท้อนการผสมผสานคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยเข้ากับมิติทางจิตวิญญาณของชุมชน ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการตอบสนองความต้องการที่แตกต่าง ตั้งแต่การใช้งานในครัวเรือน การเกษตร ไปจนถึงกิจกรรมทางศาสนาอันเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์จักสานส่วนใหญ่มีโครงสร้างพื้นฐานคล้ายคลึงกัน ได้แก่ ส่วนฐานลำตัว และขอบ แต่มีความแตกต่างกันในระดับความประณีตตามวัตถุประสงค์การใช้งาน เช่น กระบุงหาบเหรียญโปรยทานซึ่งใช้ในพิธีกรรมจะมีการตกแต่งที่ละเอียดอ่อนมากกว่าตะกร้าทั่วไป ลวดลายที่นิยมใช้ ได้แก่ ลายสองและลายสาม ซึ่งเป็นลวดลายดั้งเดิมที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและยังคงเป็นอัตลักษณ์สำคัญของชุมชน อย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ยังเผชิญกับข้อจำกัดด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการจัดการธุรกิจ โดยยังขาดอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและแตกต่างจากกลุ่มผู้ประกอบการอื่นในพื้นที่ ประกอบกับรูปแบบผลิตภัณฑ์ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดสมัยใหม่ ส่งผลให้จำนวนผู้ซื้อและยอดขายมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ปัญหาดังกล่าวไม่เพียงกระทบต่อรายได้ของผู้ประกอบการเท่านั้น หากยังส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชน โอกาสการจ้างงานในท้องถิ่น และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนโดยรวม เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายดังกล่าว กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ได้สร้าง

ความเข้าใจและฉันทามติร่วมกันในการเปิดรับแนวคิดใหม่ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยมุ่งเพิ่มองค์ความรู้ด้านการผลิตและการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความร่วมสมัย ขณะเดียวกันยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนไว้ กลุ่มได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ ผ่านการปรับเปลี่ยนรูปทรงจากตะกร้าหรือกระบุงแบบดั้งเดิมเป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้สายสองเป็นลวดลายพื้นฐาน ตกแต่งด้วยผ้าฝ้ายทอสีสไตล์ญี่ปุ่นบริเวณปากและมุมกระเป๋า ภายในด้วยผ้าฝ้ายสีพื้น และเสริมความแข็งแรงด้วยหูหิ้วไม้ไผ่ (Figure 1) การพัฒนาดังกล่าวช่วยคงไว้ซึ่งลวดลาย

ดั้งเดิมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างกลมกลืน ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบโจทย์กลุ่มผู้หญิงวัยทำงานที่นิยมใช้วัสดุจากธรรมชาติ และให้ความสำคัญกับความสวยงามควบคู่กับการใช้งานจริง อีกทั้งยังได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช. 40/2546) สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพและความยั่งยืน การสร้างความแตกต่างเชิงผลิตภัณฑ์ดังกล่าวจึงไม่เพียงช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางการตลาด หากยังเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ในระยะยาว

Figure1. Bamboo handicraft product of Ban Wat Bot

1.2.1 ความท้าทายด้านการปรับตัวสู่ตลาดสมัยใหม่

กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์เผชิญความท้าทายสำคัญ คือ ด้านการปรับตัวสู่ตลาดสมัยใหม่ ในมิติด้านการผลิต กลุ่มยังคงยึดถือกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมซึ่งมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม การขาดการปรับปรุงกระบวนการผลิตให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันส่งผลให้ใช้เวลาการผลิตยาวนาน ต้นทุนสูง และมีข้อจำกัดในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ให้หลากหลาย ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในมิติด้านการจัดการธุรกิจในตลาดสมัยใหม่ ผลิตภัณฑ์จักสานต้องเผชิญการแข่งขันด้านราคากับสินค้าอุตสาหกรรมที่สามารถผลิตได้ในปริมาณมากและมีต้นทุนต่ำ ขณะเดียวกัน

ผู้ประกอบการยังขาดทักษะด้านการตลาดสมัยใหม่ โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างช่องทางการจำหน่ายออนไลน์ การสื่อสารกับผู้บริโภค และการทำความเข้าใจพฤติกรรมผู้บริโภค ตลอดจนกลยุทธ์การสร้างแบรนด์ ส่งผลให้ไม่สามารถถ่ายทอดคุณค่าแท้จริงของงานจักสานทำมือซึ่งมีความประณีตและความยั่งยืนได้อย่างเต็มที่ เพื่อรับมือกับความท้าทายดังกล่าว กลุ่มจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบในสี่มิติสำคัญ ประการแรก ด้านการผลิต ควรบูรณาการภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับนวัตกรรมการผลิต เช่น เครื่องมือช่วยเตรียมวัตถุดิบ เพื่อลดเวลาและแรงงานในการผลิต ควบคู่กับการจัดระบบถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง ประการที่สองด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ควรสร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาหรือนักออกแบบ

เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ผสมความร่วมมือเข้ากับอัตลักษณ์ดั้งเดิม ประการที่สาม ด้านการตลาด ควรเสริมสร้างทักษะการตลาดดิจิทัล สร้างตัวตนบนแพลตฟอร์มออนไลน์ พัฒนาเรื่องเล่าผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนคุณค่างานฝีมือและแนวคิดความยั่งยืน ตลอดจนสร้างเครือข่ายกับผู้จำหน่ายที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย และประการที่สี่ ด้านการเงินและการบัญชี ควรพัฒนาทักษะการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างเป็นระบบ บันทึกรายการทางการเงินอย่างสม่ำเสมอ และจัดทำงบการเงินเบื้องต้นเพื่อใช้ในการประเมินผลการดำเนินงาน ทั้งนี้ ในด้านการทำการตลาด กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาและองค์กรทางวิชาการเกี่ยวกับการตลาดดิจิทัล การสร้างตัวตนบนแพลตฟอร์มออนไลน์ การพัฒนาเรื่องเล่าของผลิตภัณฑ์และการส่งเสริมการใช้แพลตฟอร์มการจำหน่ายสินค้าออนไลน์ รวมถึงองค์ความรู้ด้านการเงินและการบัญชี การคำนวณต้นทุนการผลิตอย่างเป็นระบบ โดยครอบคลุมการประเมินราคาวัตถุดิบ ค่าแรงงาน เวลาในการผลิต และค่าใช้จ่ายเสริมอื่น ๆ เช่น ค่าขนส่งและค่าเครื่องมือ ซึ่งช่วยให้สามารถกำหนดราคาจำหน่ายได้อย่างเหมาะสมและสร้างผลกำไรอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยสมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มเป็นผู้สูงอายุในช่วงอายุประมาณ 55-90 ปี จึงยังประสบข้อจำกัดด้านทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ความเข้าใจนวัตกรรมการบัญชี และความต่อเนื่องในการจัดการข้อมูลทางการเงิน ส่งผลให้การนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปใช้ในทางปฏิบัติยังไม่เกิดประสิทธิภาพสูงสุดจึงจำเป็นต้องมีการออกแบบกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของผู้สูงอายุ ควบคู่กับการสนับสนุนจากคนรุ่นใหม่หรือภาคีเครือข่าย เพื่อเสริมศักยภาพการบริหารจัดการด้านการตลาดและการเงิน

ของกลุ่มให้สามารถดำเนินงานได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

1.2.2 ความท้าทายด้านการสืบทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่

ความท้าทายอีกหนึ่งสิ่งต่อการพัฒนาหัตถกรรมจักสานอย่างยั่งยืน คือ การสืบทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ โดยกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์มีสมาชิกที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ช่วงอายุประมาณ 55-90 ปี และยังขาดผู้สืบทอดที่ชัดเจน สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนความเปราะบางของการรักษาภูมิปัญญาในระยะยาว จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า คนรุ่นใหม่จำนวนมากมองว่าอาชีพหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตและขาดความมั่นคงเมื่อเทียบกับอาชีพทางเลือกอื่นในบริบทสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ทักษะการจักสานยังต้องอาศัยระยะเวลา ความอดทน และการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ผลตอบแทนในระยะแรกยังไม่จูงใจเพียงพอ ส่งผลให้คนรุ่นใหม่ขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าว ซึ่งถือเป็นความเสี่ยงในการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันทรงคุณค่า การรับมือกับความท้าทายนี้จึงควรมุ่งสร้างกลไกการสืบทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานควบคู่กับการยกระดับคุณค่าทางเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ที่ผสมอัตลักษณ์ชุมชนเข้ากับการออกแบบร่วมสมัย การประยุกต์ใช้กลยุทธ์การตลาดดิจิทัลเพื่อขยายโอกาสทางการตลาด และการเชื่อมโยงกิจกรรมหัตถกรรมกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวทางดังกล่าวจะช่วยเพิ่มรายได้ความมั่นคงในอาชีพและสร้างแรงจูงใจให้แก่คนรุ่นใหม่ พร้อมทั้งปลูกฝังความภาคภูมิใจและความตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การสืบทอดหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่อย่างยั่งยืน

จากการศึกษาทำให้ทราบถึงภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานและความท้าทายเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถแสดงความเชื่อมโยงของการ

ดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการกลุ่ม
หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ โดยอธิบาย
ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า กิจกรรม ผลผลิต
ผลลัพธ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ

อย่างเป็นลำดับ ครอบคลุมมิติเศรษฐกิจ สังคม และ
สิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์และประเมิน
ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ดัง Table 1

Table 1. Impact pathway for the capacity development of Ban Wat Bot bamboo weaving handicraft entrepreneurs

Stakeholder	Input	Activity	Output	Outcome	Impact
1. Wat Bot bamboo wickerwork group 2. Project academics & bamboo handicraft stakeholders 3. Wat Bot subdistrict municipality	1. Members of Wat Bot bamboo wickerwork group: 10 persons 2. Academics & Bamboo handicraft stakeholders: 6 persons 3. Budget: 18,525 baht 4. Knowledge: Manufacturing Innovation, new bamboo handicraft product development, production cost calculation, and Marketing	1. Development of bamboo wickerwork handicraft products in bag form 2. Training on Manufacturing Innovation, production, new product development, production cost calculation, and Marketing 3. Planning raw material procurement, prototype production, and identifying distribution channels	1. Bamboo handicraft bag prototype: 1 unit 2. Knowledge set on production, new product development, marketing, and production cost calculation: 1 set 3. Promotion and expansion of distribution channels for bamboo wickerwork handicrafts: offline and online	1. New bamboo handicraft bags featuring local patterns and decorations, competitive in the market 2. Production of high-quality products with effective cost management 3. Ability to increase group income by expanding the customer base	Economy: - Increased income and improved financial stability - Stable cost and profit management Society: - Improved quality of life for group members - Formation of occupational groups and community capacity development through bamboo weaving craftsmanship - Intergenerational transmission of traditional bamboo weaving

Stakeholder	Input	Activity	Output	Outcome	Impact
	5. Project duration: 12 months			4. Products reach younger consumers, enhancing market opportunities and generating continuous revenue	craftsmanship among younger generations Environment: - Environmentally friendly products - Optimal use of resources

2. การประเมิน SROI การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการ กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ของโครงการนี้ เป็นการวิเคราะห์ผลประโยชน์ที่แปลงคุณค่าทางสังคมเป็นมูลค่าเงินของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยข้อมูลเกี่ยวกับรายการต้นทุนและผลตอบแทนในแต่ละด้านได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ร่วมกับคณะผู้ประเมิน ข้อมูลดังกล่าวถูกนำมาวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผ่านการกำหนดมูลค่าตัวแทนทางการเงิน (financial proxy) เพื่อสะท้อนคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการอย่างเป็นรูปธรรม

2.1 การประเมินมูลค่าด้านเศรษฐกิจ

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการ กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก พบว่า โครงการสามารถก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจรวม 79,720 บาทต่อปี มูลค่าดังกล่าวสะท้อนถึงผลลัพธ์จากการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการในหลายมิติ ทั้งการเพิ่มรายได้จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ การลดต้นทุนการผลิตจากการ

บริหารจัดการต้นทุนอย่างเป็นระบบ การลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นในครัวเรือน ตลอดจนการยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกกลุ่ม ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกชี้ให้เห็นว่า ภายหลังจากเข้าร่วมโครงการ กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่มีความสามารถในการกำหนดราคาผลิตภัณฑ์ การวางแผนการผลิต และการจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ปรากฏจากการประเมิน SROI

2.2 การประเมินมูลค่าด้านสังคม

2.2.1 การลดค่าใช้จ่ายสิ้นเปลืองด้านอบายมุข และการสังสรรค์

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ พบว่า ก่อนเข้าร่วมโครงการ สมาชิกมีค่าใช้จ่ายด้านอบายมุขและการสังสรรค์ อาทิ สลากกินแบ่ง การพนัน เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ บุหรี่ และอาหารกับแกล้มในโอกาสต่าง ๆ เฉลี่ย 3,600 บาทต่อคนต่อปี ภายหลังจากเข้าร่วมโครงการ ค่าใช้จ่ายในส่วนดังกล่าวลดลงเฉลี่ย 1,500 บาทต่อคนต่อปี เหลือ 2,100 บาทต่อคนต่อปี สะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมมากขึ้น ส่งผลให้ตลอดระยะเวลาการดำเนินโครงการ สมาชิกกลุ่มจำนวน 10 คน มีค่าใช้จ่าย

สิ้นเปลืองลดลงรวมทั้งสิ้น 15,000 บาท

2.2.2 การลดค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาล และการดูแลสุขภาพ

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ก่อนเข้าร่วมโครงการ สมาชิกกลุ่มมีค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาล และวัสดุอุปกรณ์สำหรับการดูแลสุขภาพเฉลี่ย 3,132 บาทต่อคนต่อปี หลังจากเข้าร่วมโครงการ ค่าใช้จ่ายดังกล่าวลดลงเหลือเฉลี่ย 1,320 บาทต่อคนต่อปี หรือคิดเป็นค่าใช้จ่ายที่ลดลง 1,812 บาทต่อคนต่อปี เมื่อพิจารณาตลอดระยะเวลาการเข้าร่วมโครงการ สมาชิกกลุ่มจำนวน 10 คนมีค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาล ลดลงรวมทั้งสิ้น 18,120 บาท สะท้อนถึงผลลัพธ์ด้านสุขภาพที่ดีขึ้นของผู้เข้าร่วมโครงการ

2.2.3 การสร้างองค์ความรู้และมูลค่าการถ่ายทอดทักษะสู่สังคม

การดำเนินโครงการส่งผลให้สมาชิกกลุ่มได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการผลิตการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่รูปแบบใหม่ รวมถึงความรู้ด้านการคำนวณต้นทุนการผลิตอย่างเป็นระบบ และนำไปสู่การเกิดวิทยากรชุมชนด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่จำนวน 2 คนซึ่งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดอัตราค่าตอบแทนชั่วโมงละ 200 บาท ถ่ายทอดความรู้ครั้งละ 4 ชั่วโมง ปีละ 2 ครั้ง คิดเป็นมูลค่าการถ่ายทอดองค์ความรู้รวมทั้งสิ้น 3,200 บาทต่อปี

2.2.4 การยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกกลุ่ม

การประเมินคุณภาพชีวิตของสมาชิกกลุ่มโดยใช้แนวคิดความเต็มใจจ่าย (Willingness to Pay) พบว่า ก่อนเข้าร่วมโครงการ สมาชิกมีระดับคุณภาพชีวิตเฉลี่ย 3,600 บาทต่อคนต่อปี ภายหลังการเข้าร่วมโครงการระดับดังกล่าวเพิ่มขึ้นเป็น 4,800 บาทต่อคนต่อปี หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 1,200 บาทต่อคนต่อปี เมื่อพิจารณาตลอดระยะเวลาการเข้าร่วมโครงการ สมาชิกกลุ่มจำนวน 10 คน จึงมีมูลค่าคุณภาพชีวิตที่เพิ่มขึ้นรวมทั้งสิ้น 12,000 บาท ซึ่งสะท้อนถึงผลลัพธ์ด้านสังคมที่สำคัญของโครงการ

2.3 การประเมินมูลค่าด้านสิ่งแวดล้อม

ผลการประเมินมูลค่าด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าการปรับใช้กระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และการจัดการวัสดุเหลือใช้จากกระบวนการผลิตอย่างเหมาะสม สามารถสะท้อนเป็นมูลค่าเทียบเท่าทางเศรษฐกิจเฉลี่ย 1,200 บาทต่อคนต่อปี เมื่อพิจารณาตลอดระยะเวลาการเข้าร่วมโครงการ สมาชิกกลุ่มจำนวน 10 คน ก่อให้เกิดมูลค่าผลลัพธ์ด้านสิ่งแวดล้อมรวมทั้งสิ้น 12,000 บาท ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า โครงการมีส่วนช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการส่งเสริมรูปแบบการผลิตที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

มูลค่าผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการเข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ ถูกนำมาวิเคราะห์เพื่อคำนวณอัตราผลตอบแทนทางสังคมของโครงการ โดยกำหนดมูลค่าตัวแทนทางการเงินของผลลัพธ์ในแต่ละด้าน รวมเป็นมูลค่าทั้งสิ้น 140,040 บาท จากนั้นได้มีการปรับลดมูลค่าดังกล่าวด้วยผลลัพธ์ส่วนเกิน (deadweight) และผลลัพธ์ที่เกิดจากปัจจัยอื่น (attribution) ร้อยละ 30 ต่อรายการ โดยอ้างอิงจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกับแนวปฏิบัติ การประเมินผลตอบแทนทางสังคมเพื่อสะท้อนว่าผลลัพธ์บางส่วนอาจเกิดขึ้นเองตามบริบทและบางส่วนเกิดจากปัจจัยสนับสนุนอื่นนอกเหนือจากโครงการ เหลือเป็นมูลค่าปัจจุบันทั้งสิ้น (Adjusted present value) 56,016 บาท ก่อนนำไปคำนวณเปรียบเทียบกับงบประมาณที่ใช้ในการดำเนินโครงการ (Net investment in the project) 18,525 บาท ผลการประเมินพบว่า โครงการมีอัตราผลตอบแทนทางสังคมเท่ากับ 3.02 ซึ่งหมายความว่า ทุกการลงทุน 1 บาทในโครงการนี้สามารถสร้างผลตอบแทนทางสังคมได้ 3.02 บาท แสดงให้เห็นว่าโครงการก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมแล้วในปัจจุบัน ดัง Table 2

Table 2. Summary of the SROI analysis

Summary of the SROI analysis		
Financial proxy for economic value	79,720 Baht	SROI = $\frac{56,016}{18,525}$
Financial proxy for social value	48,320 Baht	
Financial proxy for environmental value	12,000 Baht	
Total	140,040 Baht	18,525
Deadweight 30%	42,012 Baht	SROI = 3.02
Attribution 30%	42,012 Baht	
Adjusted present value	56,016 Baht	
Net investment in the project	18,525 Baht	

วิจารณ์

การศึกษาแสดงให้เห็นถึงความท้าทายที่กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์กำลังเผชิญในบริบททางเศรษฐกิจและสังคม ข้อค้นพบจากการศึกษานี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาชมรมผู้สูงอายุในการพัฒนางานจักสานไม้ไผ่ลวดลายดั้งเดิม (Saima, 2021) ที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการออกแบบสมัยใหม่ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้าน Bunprakob *et al.* (2024) กล่าวถึง การพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่จากรูปทรงดั้งเดิมสู่กระเป๋าผู้หญิงวัยทำงาน ผลิตภัณฑ์กระเป๋าจักสานไม้ไผ่ลายสอง ตกแต่งด้วยผ้าฝ้ายทอ พร้อมหูหิ้วไม้ไผ่ ที่มีความสวยงามทันสมัย ตอบสนองผู้หญิงทำงานที่แต่งกายชุดผ้าไทยเป็นการสร้างสรรค์ผลงานที่ยังคงเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ขณะเดียวกันก็สามารถตอบโจทย์ผู้บริโภคกลุ่มใหม่ที่มีความสำคัญกับความยั่งยืนและคุณค่าทางศิลปะ ขณะที่ Utchin and Nakpan (2023) ได้ชี้ให้เห็นว่า ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีการปรับปรุงให้เข้ากับบริบทและความต้องการของตลาดเพื่อความอยู่รอดและการเติบโตของชุมชน ความท้าทายในการสืบทอดภูมิปัญญาที่พบในการวิจัยครั้งนี้ ปัญหาที่คนรุ่นใหม่มอง

ว่าอาชีพหัตถกรรมให้ผลตอบแทนต่ำและขาดความมั่นคงสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างมูลค่าเพิ่มและระบบการบริหารจัดการที่ทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการส่งเสริมสินค้า OTOP ที่กระทรวงพาณิชย์ได้กำหนดไว้เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้

ผลการประเมิน SROI ชี้ให้เห็นว่า โครงการสร้างคุณค่าวัดได้ผล SROI เท่ากับ 3.02 หมายความว่า ทุก 1 บาทที่ลงทุนก่อให้เกิดผลตอบแทนทางสังคมเท่ากับ 3.02 บาท อัตราผลตอบแทนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบเชิงบวกที่เกิดขึ้นในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โครงการนี้ช่วยพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพิ่มรายได้แก่สมาชิกกลุ่มโดยตรงจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์และโดยอ้อมจากการเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ ช่วยการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ลดค่าใช้จ่ายในอบายมุขและลดค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาล แสดงให้เห็นถึงสุขภาพกายและสุขภาพที่ดีขึ้นของสมาชิกกลุ่ม อีกทั้งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีลักษณะเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ใช้วัตถุดิบท้องถิ่น และมีการจัดการวัสดุเหลือใช้ ช่วยลดของเสียและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ Mekkhachorn *et al.* (2024) ที่ศึกษาการประเมิน SROI จากการลงทุน โครงการการพัฒนาผู้ประกอบการเชิงวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์

จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีมูลค่าผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนโดยรวมอยู่ในอัตราส่วน 1 : 6.58 หมายความว่า การลงทุนทุก 1 บาท สามารถสร้างมูลค่าทางสังคม 6.58 บาท ผลลัพธ์ของทุกโครงการก่อให้เกิดมูลค่าทางสังคมที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งการวิจัยของ Wongjinda and Ratanasongtham (2025) ที่พบว่า ทุก 1 บาทที่ลงทุนสามารถสร้างมูลค่าทางสังคมได้ถึง 5.01 บาท โดยมีผลลัพธ์ที่สำคัญ ได้แก่ การเพิ่มรายได้จากผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร การปรับปรุงสุขภาพชุมชน การเสริมสร้างองค์กรการเรียนรู้ท้องถิ่น และการปรับปรุงคุณภาพดิน ส่งผลให้พื้นที่เกิดความยั่งยืน และ Bunphila *et al.* (2025) ทำการผลตอบแทนทางสังคม SROI จากการจัดงานประกวดควายงามซึ่งถ้วยพระราชทาน ผลการคำนวณ SROI เท่ากับ 2.19 หมายความว่า ทุกการลงทุน 1 บาท สามารถสร้างคุณค่าทางสังคมกลับคืนได้ 2.19 บาท ผลลัพธ์ชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็นกลไก Soft Power ที่มีศักยภาพในการยกระดับเศรษฐกิจฐานราก ควบคู่กับการอนุรักษ์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน SDG 11

สรุป

การศึกษานี้มุ่งถอดภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสาน วิเคราะห์ความท้าทายเพื่อเกิดการพัฒนายั่งยืน และประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการกลุ่มจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก ดำเนินการวิจัยเชิงประเมินผลโดยเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก 16 คน ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มมีทุนทางวัฒนธรรมและทักษะจักสานที่โดดเด่นด้วยอัตลักษณ์ลายดั้งเดิม คือ ลายสองและลายสาม แต่ยังไม่ประสบข้อจำกัดด้านการออกแบบเชิงร่วมสมัย การบริหารต้นทุน และกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล โครงการจึงเสริมสร้างศักยภาพผ่านการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ ระบบคำนวณต้นทุนเชิงวิเคราะห์ และ

การขยายช่องทางจำหน่าย ส่งผลให้เกิดมูลค่าเพิ่มและเข้าถึงผู้บริโภครุ่นใหม่ การประเมิน SROI ให้ค่า 3.02 แสดงว่าการลงทุน 1 บาท สร้างผลประโยชน์ทางสังคม 3.02 บาท สะท้อนความคุ้มค่าในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ หน่วยงานให้ทุนสนับสนุนการวิจัยและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ที่กรุณาให้ข้อมูลที่มีค่ายิ่งต่อการศึกษาในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- Bunphila, N., D. Siriburee, R. Suansawat, W. Kaensa and Y. Kosadee. 2025. Social return on investment (SROI) from organizing the royal trophy buffalo beauty contest. *Journal of Srisuvarabhumi Review* 3(2): 10-23. (in Thai)
- Bunprakob, S., K. Pratumtone, R. Maakat, S. Hanvongsa, K. Popan and N. Sanprasit. 2024. Development of a community product prototype under the Thailand 4.0 concept for the OTOP product of Wat Bot bamboo handicraft group, Wat Bot district, Phitsanulok province. *Journal of Community Development and Life Quality* 12(1): 1-11. (in Thai)
- Chaichana, N. 2024. The development of a grassroots economy based on cultural capital through BCG (Bio-Circular-Green Economy) strategy of the Karen ethnic group in Ban Nong Bang, Lin Thin subdistrict, Thong Pha Phum district, Kanchanaburi province. *Research*

- Community and Social Development Journal 18(4): 659-677. (in Thai)
- Cisco Systems and International Data Corporation. 2020. 2020 Asia Pacific SMB digital maturity study. (Online). Available: https://www.cisco.com/c/dam/global/en_sg/solutions/smallbusiness/pdfs/ebookciscosmbdigitalmaturityi5-with-markets.pdf (July 10, 2025)
- Dararuang, K. 2021. Approach to development community-based tourism, OTOP lifestyle innovation Ban Nongkradooknuea, Nong Nom Wu subdistrict, Lat yao district, Nakhon Sawan province. Suan Sunandha Academic Journal, 4(4): 105-122. (in Thai)
- Mekkhachorn, W., T. Tossawut and P. Kankraisri. 2024. The social return on investment (SROI) evaluation of cultural entrepreneur development activities in Ban Pho district, Chachoengsao. Journal of Graduate Studies Network in Northern Rajabhat Universities 14(1): 21-38. (in Thai)
- Nicholls, J., E. Lawlor, E. Neitzert and T. Goodspeed. 2009. A guide to social return on investment. (Online). Available: <https://socialvalueuk.org/wp-content/uploads/2022/12/SAA-and-SROI-rebranded.pdf> (July 16, 2025)
- Office of Small and Medium Enterprises Promotion. 2024. Situation report of MSMEs in 2024. (Online). Available: https://www.sme.go.th/uploads/file/20240930-133515_MSME2024_EN.pdf (July 16, 2025)
- Panyamee, T. 2024. Sustainable development based on the concept of social inclusion. Integrated Innovation Development Management Journal 4(1): 58-73. (in Thai)
- Plongoon, K., S. Petcharat, T. Wunsaeng, N. Sakunchanarong, F. Sasha, C. Methanai, P. Seamhan and S. Sridam. 2025. Operations to enhance the potential of OTOP entrepreneurs toward Thailand 4.0 in Songkhla province. Journal of Social Science and Cultural 9(7): 1-13. (in Thai)
- Reupert, A. E., N. C. Freeman, N. Nandakumar, R. Hine, R. Cain and K. Foster. 2025. The social return on investment in programs designed for young people living with a family member who experiences mental health challenges: Study protocol. Frontiers in Public Health 12: 1411580.
- Saima, W. 2021. A study of original patterns of bamboo basketry development for decorative purposes: A case study of the elderly cooperative group in Kiew Lae Pa Pao village, Mae Wang district, Chiang Mai. Research and Development. Journal Suan Sunandha Rajabhat University 13(2): 119-133. (in Thai)
- Seangyai, K. and S. Wisutthirattanakun. 2021. The achievement of the sustainable development goals for the development of Thailand. Rajapark Journal 15(43): 14-24. (in Thai)
- Sivapitak, S. and P. Thipbharos. 2021. An entrepreneurship in the digital

economy era. Suthiparithat Journal 35(3): 98-113. (in Thai)

Suktam, M., Y. Sinmark, A. Jomsati, B. Chuenchit and K. Yiamsawat. 2023. Knowledge of bamboo weaving handicrafts and local wisdom for product development and value added with creative economy Thung Mon subdistrict elderly club Prasat district, Surin province. Industrial Technology Journal, Surindra Rajabhat University 8(2): 149-159.(in Thai)

Utchin, D. and K. Nakpan. 2023. Apply the wisdom of fabric dyeing with resin to

aesthetically pleasing handicrafts. Liberal Arts 18(2): 41-63. (in Thai)

Wongjinda, C. and W. Ratanasongtham. 2025. Evaluating social return on investment in the development of a new value chain in the agroforestry sector of Uttaradit province. Local Administration Journal 18(1): 87-106. (in Thai)
